

Атила Фењвеш*

О СТАЊУ ХАРМОНИЗАЦИЈЕ УГОВОРНОГ ПРАВА У ЕВРОПСКОЈ УНИЈИ

I. УВОД

Политичке и привредне уније често постају и грађанско правне заједнице. То не представља обавезан развој ситуације, али је и чест случај, као што се то може видети на примеру Француске (Грађански законик, Трговачки законик, 1804–1807), Аустрије (Општи грађански законик 1812), Немачке (Грађански законик 1900), Италије (Грађански законик 1865) и Швајцарске (Грађански законик и Облигационо право, 1907–1911). Обрнуто постоје и државе, које се, као Уједињено краљевство, САД или Канада, састоје од више разних правних подручја са сопственим уговорним правом, које се и поред тога убрајају у најзначајније индустријске и трговачке државе¹. Питање, како се Европска Унија поставља према овом проблему, нам је због тога посебно блиско и представља предмет овог предавања.

У мом реферату ћу се прво осврнути на питање, да ли и у којој мери хармонизација права представља задатак за Европску Унију. Након тога ћемо се осврнути и на досадашње етапе хармонизације права. Најинтересантније нам је ипак питање будуће хармонизације, која по свој прилици, у овом тренутку добија на динамици.

У мом излагању морам се ограничити на поље приватног права. Само ћу у једном случају напустити подручје непосредног приватног права, у односу на уговорно право осигурања, о коме ћу говорити на крају мог излагања.

* Проф. др. Attila Fenyves, Беч.

¹ Упоредити: *Lando in: Untersuchung der Privatrechtsordnungen der EU im Hinblick auf Diskriminierungen und die Schaffung eines Europäischen Zivilgesetzbuch* (1999) стр. 125.

II. НАДЛЕЖНОСТ ЕВРОПСКЕ УНИЈЕ КОД ХАРМОНИЗАЦИЈЕ ПРАВНИХ ПРОПИСА

1. Интегративна функција прилагођавања правних прописа призната је већ и од отаца Римских уговора, којим је договорено оснивање ЕЕЗ. Сходно члану 3 Уговора о ЕЕЗ, делатност Заједнице, која се у непромењеној форми помиње и у члану 3 лит х Уговора о Европској Унији, од самог почетка представља и усклађивање законских прописа у земљама чланицама у оној мери, у којој је то потребно за уредно функционисање заједничког тржишта.² Усклађивање правних прописа спада према томе у основне функције ЕЗ. Оно није, као што то јасно произилази из члана 3 лит х, потреба сама по себи, већ корисна и интегративна функција у корист циљева заједнице. Она пре свега треба да омогући бољу практичну примену основних слобода заједничког тржишта.³ Органи ЕЗ располажу одређеном слободом при оцени, да ли је одређена мера прилагођавања правних норми „потребна“. Исто важи и за оцену критеријума „релативитета“ и „субсидијаритета“, која ограничава извршење свих надлежности Заједнице.⁴

2. Конкретна правила о надлежности, на које се може ослонити усклађивање правних прописа од стране ЕЗ, налазе се пре свега у члановима 94 до 97 (у ранијем тексту чланови 100 до 102) Уговора о ЕУ. Сходно члану 94 (бивши члан 100) Савет има надлежност, да једногласном одлуком донесе смернице на предлог комисије и након прибављања мишљења Европског парламента и Одбора за привредна и социјална питања.⁵ Услов за примену овог прописа је, да усклађивање правних прописа стоји у „непосредној функционалној вези“ са заједничким тржиштем. То по важећем мишљењу значи, да су мере ради усклађивања по члану 94 дозвољене само онда, када се правне норме у појединим земљама чланицама „у битној мери“ негативно одражавају на функционисање заједничког тржишта.⁶

Члан 94 је, као основ за усклађивање правних норми, у пракси потиснут од члана 95 (бившег члана 100а), који је Јединственим европском актом из 1986 године уврштен у уговор о Европској Унији и који омогућава једноставније усклађивање правних норми.⁷ Сходно овој одредби могуће је доношење одлуке ка-

² *Månhardt/Posch*, Internationales Privatrecht, Privatrechtsvergleichung, Einheitsprivatrecht² (1999) стр. 182.

³ Упоредити: *Oppermann*, Europarecht² (1999) § 17 Rz 1204.

⁴ Упоредити: *Schwarze*, EU-Kommentar (2000) Art 3 EGV Rz 15.

⁵ Упоредити: *Månhardt/Posch*, IPR, Privatrechtsvergleichung, Einheitsprivatrecht, стр. 192 и даље.

⁶ Упоредити: nur *Oppermann*, Europarecht² § 17 Rz 1210; *Franzen*, Privatrechtsan- gleichung durch die Europäische Gemeinschaft (1999) стр. 73 и даље

валификованом већином. Поред тога, овај члан 95 предвиђа поред смернице, и уредбу као средство усклађивања правних норми. Са друге стране, за члан 95 важи поступак о саодлучивању из члана 251 (бивши 189б), тако да је учешће Европског Парламента јаче него код члана 94.

На крају треба поменути, да поред генералних одредби чланова 94 и 95, од којих је члан 95, као „специјална генерална клаузула“ приоритетан у односу на члан 94, постоје и друге надлежности, које играју улогу на пољу усклађивања правних прописа. У вези овога довољно је указати на члан 47 (бивши 57) уговора о ЕУ, који, ради остварења права на оснивање филијала и (у вези са чланом 55) пружање услуга, Савету даје право на доношење Директива за „кординацију правних и управних прописа земаља чланица о предузимању и вршењу самосталне делатности“. Ова околност је на пример била основ за доношење Директива о праву осигурања, на које ћемо се касније осврнути.

III. ДОСАДАШЊЕ УСКЛАЂИВАЊЕ ПРАВНИХ НОРМИ НА ПОЉУ ПРИВАТНОГ ПРАВА

1. Досадашња делатност ЕУ на пољу усклађивања правних норми приватног права карактерише „секторални приступ“: ЕУ-законодавац ускладио је само неке делове приватног права. За такво поступање постоје разни разлози. На једној страни и ЕГ – законодавац је подвргнут истим условљавањима као и национални законодавци и доноси регулативу пре свега у областима, у којима разне групе, пре свега привреда и потошачи, артикулишу конкретне потребе за истом. На другој страни усклађивање законских норми изложено је, у зависности од ширине приступа, све већим притисцима. Такво болно искуство морала је да доживи и сама Европска комисија, која се након неколико неуспеха 1985 у Белој књизи „Стварање заједничког тржишта“⁸ одлучила за принципијелну промену свог поступка који је назван „нова стратегија“: Код будућих иницијатива ради остварења заједничког тржишта до хармонизације треба да дође само онде, где је она неопходна. У осталом се мора поћи од обостраног признања националних регулатива.⁹ Ова промена парадигме одразила се и на опште уговорно право, као и посебно на право о уговору о осигурању. На оба поља комисија се задовољила „колизионо-правним решењем“. Уместо

⁷ Упоредити: *Mänhardt/Posch*, IPR, Privatrechtsvergleichung, Einheitsprivatrecht, стр. 193 и даље.

⁸ Weißbuch der Kommission an den Europäischen Rat vom 14.06.1985, КОМ (85) стр. 310.

⁹ Ibidem, стр.19 и даље.

хармонизације материјалног права дошло је само до прилагођавања међународног приватног права.

2. Преглед досадашњих активности ЕЗ– законодавца на пољу приватног права мора се овде ограничити на најважније делове, који су „секторално“ спровођени. Морају се поменути

- Директива о одговорности за производе¹⁰
- Директива о заштити потрошача у случају закључења уговора, ван радних просторија¹¹
- Директива о потрошачким кредитима¹²
- Директива о паушалним путовањима¹³
- Директива о штетним клаузулама у потрошачким уговорима¹⁴
- Директива о делимичном коришћењу¹⁵
- Директива о пласману роба доставом (каталожка продаја)¹⁶
- Директива о куповини потрошних добара¹⁷
- Директива о заједничким оквирним условима за електронску сигнатуру¹⁸
- Директива о електронском пословању¹⁹
- Директива о борби против доцње у пословању²⁰ итд²¹

10 Директива 85/374/ЕЕЗ Савета од 25.07.1985 за усклађивање правних и управних прописа земаља чланица о одговорности за производе са недостацима, измењена смерницом 1999/34/ЕЗ Европског парламента и Савета од 10.05.1999.

11 Директива 85/577/ЕЕЗ Савета од 20. децембра 1985, која се односи на заштиту потрошача у случају закључења уговора, ван пословних просторија.

12 Директива 87/102/ЕЕЗ Савета од 22.12.1986 ради усклађивања правних и управних прописа земаља чланица о потрошачким кредитима, измењена смерницом 90/88/ЕЕЗ и 98/7/ЕЗ.

13 Директива 90/314/ЕЕЗ Савета од 13.06.1990 о паушалним путовањима.

14 Директива 93/13/ЕЕЗ Савета од 05.04.1993 о штетним клаузулама у потрошачким уговорима.

15 Директива 94/47/ЕЗ Европског парламента и Савета од 26.10.1994 за заштиту купаца у погледу на одређене аспекте уговора о куповини права на делимично коришћење непокретности.

16 Директива 97/7/ЕЗ Европског парламента и Савета од 20.05.1997 о заштити потрошача код закључења уговора у продаји робе доставом.

17 Директива 1999/44/ЕЗ европског парламента и Савета од 25.05.1999 о одређеним аспектима продаје потрошних добара и гаранције за потрошна добра.

18 Директива 1999/93/ЕЗ Европског парламента и Савета од 13.12.1999 о заједничким оквирним условима за електронску сигнатуру.

19 Директива 2000/31/ЕЗ Европског парламента и Савета од 08.06.2000 о одређеним правним аспектима услуга информатичког друштва, посебно електронског пословања.

20 Директива 2000/35/ЕЗ Европског парламента и Савета од 29.06.2000 о борби против доцње у пословању.

21 Искрпна листа одговарајућих прописа налази се у саопштењу Комисије Савету и Европском парламенту у вези европског уговорног права (Саопштење 2) у прилогу I (23–51).

3. Комбинација секторалног приступа и колизионо правних решења је у последњих пар година стекла лошу репутацију. Колизионо правни приступ се увелико сматра пропалим.²² У изјави Одбора за економска и социјална питања на тему „потрошач на тржишту осигурања“ из 1998²³ се на пример критикује, да је колизионим правом друге и треће генерације Директива створено „практично неразмрсиво клупко упута и норматива о степеновању“, које је створило страшну пометњу.²⁴ За Римске уговоре о праву меродавном за уговорне обавезе (EVÜ) важи мутатис мутандис исто. Пре свега се против колизионо правног решења са правом наводи, да се зауставило на пола пута. Исто не ослобађа ни предузетника, ни његове потрошаче од тегаба и трошкова, које су потребни ради упознавања меродавног страног права.²⁵

Критика се се испољава и према секторалном приступу стварима. Независно од тога, није увек јасно, зашто се један проблем регулише а други не, па зато настаје утисак, да само од случајности зависи да ли ће Европски законодавац бити активан, регулисана правна поља не чине затворени систем и делимично су противуречна. Често се ти прописи не уклапају у правни поредак земаља чланица, већ доводе до сметњи и нарушавања система.

Због тога се повећава број оних гласова, који захтевају хармонизацију одређених делова приватног права, у првој линији, али не и искључиво облигационог права, пошто постаје све више јасно, да различита уговорна права у земљама чланицама непосредно или посредно умањују функционалност заједничког тржишта. Посебно потрошачи, који нису упознати са различитим системом уговорног права, могу тако бити одвраћени од закључивања прекограничних послова. На другој стани постоји опасност, да понуђачи роба и услуга трговину са потрошачима у другом земљама сматрају неисплативом и од такве трговине одустану.²⁶ „Потреба“ за хармонизаци-

22 *Reichert-Facilides* in Basedow/Hopt/Kötz (Hrsg), FS Drobnig, (1998), *Europäisches Versicherungsvertragsrecht?* 119 (130f); *derselbe* in Reichert-Facilides/Schnyder (Hrsg), *Versicherungsrecht in Europa – Kernperspektiven am Ende des 20. Jahrhunderts* (2000), *Gesetzgebung in Versicherungsvertragsachen: Stand und Ausblick*, 1 (10); *Basedow* in Reichert-Facilides/Schnyder, *Versicherungsrecht in Europa*, 19; *Schnyder* in Grundmann (Hrsg), *Systembildung und Systemlücken in Kerngebieten des Europäischen Privatrechts* (2000), *Systembildung und Systemlücken im Europäischen Versicherungsvertragsrecht*, 613 (622).

23 Службени лист ЕЗ 1998 С 95/72.

24 Ц 95/79 суб. 2.3.1.2.3. Видети извештај одбора за право и унутрашње тржиште Европског парламента о приближавању приватног и трговачког права земаља чланица од 06.11.2001 (А5–0384/2001) који се односи на саопштење комисије о Европском уговорном праву од 11.07.2001 (КОМ 2001 398) и уговоре о осигурању (9/14) о томе, да међународно приватно право више не представља примерен инструмент за унутрашње тржиште, које је већ у знатној мери интегрисано.

25 *Lando*, op. cit., стр. 125 и даље.

26 Упоредити: *Grünbuch der Kommission zum Verbraucherschutz in der EU vom 2.10.2001* (КОМ (2001) 503 endg) стр. 11 и даље.

цијом материјалног приватног права, бар у централном делу, као што је то наведено у члану 3 лит х и члану 14 Уговора о оснивању ЕУ налази на све више одобравања.²⁷

4. Предводник ове струје је одувек био Европски парламент. Исти је већ у својој одлуци из 1989²⁸ констатовао, да правна регулатива у појединим питањима, посебно након усвајања Јединственог акта, не одговара потребама и циљевима заједничког тржишта и затражио да се започне са потребним припремним радовима на изради јединственог Европског закона о приватном праву. Пошто Европска комисија на ово није реаговала, Европски парламент ју је 1994 још једном позвао, да те припреме отпочне.²⁹

Поред тога, парламент је наложио израду студије, која треба да размотри могућности, потребе и надлежности ЕУ за стварање јединственог Европског законика о приватном праву. Ова студија је објављена³⁰ 1999 године, под насловом „Истраживање система приватног права у ЕУ у погледу дискриминације и стварања Европског законика о приватном праву“ и треба је прочитати. У њеној изради учествовали су познати правни научници, који су делимично чланови оних група, које су се посветили задатку прилагођавања Европског права. О томе ће још бити речи.

5. У наставку овог процеса Европски парламент добија подршку Савета. У закључцима Европског савета из Темпереа од 15. и 16. 10 1999³¹ под тачком 39 се наводи: „ на пољу материјалног приватног права потребна је општа студија о питању, да ли се ради уклањања препрека за несметано функционисање приватноправних поступака, приватноправни прописи земаља чланица морају усклађивати“. Комисија је након тога најавила „консултативни папир“ на ту тему³² и као последицу те најаве, 11.07.2001 објавила³³ „саопштење Савету и Европском парламенту о Европском уговорном праву“.

Циљ овог саопштења било је проширење и припрема дискусије о Европском уговорном праву. У ту сврху Комисија је желела да сазна, да ли постоје разлике у Уговорном праву земаља чланица и ако је то случај, које су те разлике. Посебно се у саопштењу

27 Упоредити: *Vertragsrecht allgemein Lando*, op. cit., стр. 125 и даље. *Zum Versicherungsvertragsrecht Reichert-Facilides*, FS Drobniг, стр. 131 и даље; *Schnyder in Grundmann, Systembildung*, стр. 622 и даље; *Reichert-Facilides in Reichert-Facilides/Schnyder, Versicherungsrecht in Europa*, стр. 10 и даље; *Basedow in Reichert-Facilides/Schnyder, Versicherungsrecht in Europa*, стр. 17 и даље.

28 Службени лист С 158 од 26.06.1989, 400.

29 Службени лист С 205 од 25.07.1994, 518.

30 Упоредити: *Lando*, op. cit., стр. 126 и даље.

31 Европски савет у Тампереу, 15. и 16. 10.1999, закључци Председавајућег, SI (1999) 800.

32 КОМ (2000) 167 од 24.03.2000.

33 КОМ (2001) 398.

навело питање, да ли би уредно функционисање заједничког тржишта могло бити ограничено проблемима у вези са закључењем, тумачењем и применом прекограничних уговора. Комисија је поред тога заинтересована за одговор на питање, да ли разлике у Уговорном праву земаља чланица спречавају закључење прекограничних уговора или повећавају трошкове закључења таквих уговора. Поред тога потребно је утврдити, да ли досадашњи приступ секторалне хармонизације Уговорног права доводи до неспоразума на нивоу ЕЗ или до проблема због неуједначене примене права ЕЗ, те различитих националних прописа о спровођењу.³⁴

Комисија је у свом саопштењу већ унапред представила четири могуће опције за случај, да различитост националних законских прописа о уговорном праву сварно представља проблем за заједничко тржиште:

– Опција 1 – без израде мера ЕЗ, решење утврђених проблема препушта се тржишту³⁵

– Опција 2 – Подршка изради необавезујућих заједничких основа уговорног права, којима се уговорне стране при изради уговора, национални судови и арбитраже у њиховим одлуцима и национални законодавци при изради нацрта закона могу користити³⁶

– Опција 3 – Прерада и побољшање важећих прописа ЕЗ о уговорном праву³⁷

– Опција 4 – Проглашење нових, обухватних правних прописа на нивоу ЕЗ³⁸

6. Саопштење Комисије од 11.07.2001 изазвало је низ реакција. Европски парламент је 15.11.2002 донео „одлуку о прилагођавању приватног и трговинског права земаља чланица“, којом је позвао Комисију, да достави Акциони план, који у оквиру дефинисаног временског рока предвиђа краткорочне, средњорочне и дугорочне мере.³⁹ До краја 2004 године установиће се банка података националних правних прописа и судске праксе на пољу уговорног права на свим језицима заједнице. Сарадњом са правницима из праксе и науке дефинисаће се заједнички правни термини и решења, те заједничка терминологија 15 правних система земаља чланица, које се сходно опцији 2 из саопштења Комисије могу користити добровољно, и то не само на пољу општег уговорног права, већ и на

34 Саопштење 2.

35 Саопштење 16.

36 Саопштење 17.

37 Саопштење 18.

38 Саопштење 20.

39 КОМ (2001) 398, CV-0471/2001 – 2001/2187 (COS) Сл. лист С 140Е од 13.06.2002, стр. 538.

пољу трговинског права, права о уговорима о услугама, укључујући финансиске услуге и уговоре о осигурању, те права личних залога, права вануговорних обавеза (проузроковање штете, неосновано обogaћење), права преноса апсолутних права над покретним стварима, кредитних залога над покретним стварима и права трастова. На крају овог акционог плана, који овде не може бити описан у детаљу, стоји израда и усвајање Регулative о уговорном праву ЕУ, која треба да започне 2010 године.

Поред тога је Савет позвао Комисију, да крајем 2002 године саопшти резултате излагања, као и свој став и препоруке, у форми Зелене или Беле књиге.⁴⁰ На крају и Одбор за економска и социјална питања је у свом ставу о саопштењу Комисије од 17.07.2002 нагласио, да би требало охрабрити Комисију за стварање јединственог правног оквира, који је применљив на све уговорне стране, укључујући и крајње потрошаче. Европско уговорно право је због постојања прекограничних уговора, апсолутно и потпуно примерено.⁴¹

7. Комисија је овим налозима одговорила утолико, што је 12.02.2003 издала саопштење за Европски парламент и Савет, које садржи „акциони план“ за кохерентно (усклађено) Европско уговорно право. Комисија у овом саопштењу сажима резултат повратних информација, које су изазване саопштењем из 2001 године и констатује, да је од четири опције, које су тада понуђене на дискусију, опција I (решење проблема од стране тржишта) добила најмању подршку. Далеко већу подршку добила је мисао из опције II, према којој се морају израдити основи, који су заједнички свим националним уговорним правима. Огромна већина учесника у дискусији изјаснила се за опцију III (побољшање важећег Уговорног права ЕЗ), док је већина, бар у овом тренутку, одбила опцију IV (доношење нових правних норми уговорног права на европском нивоу).

Комисија на основу ових повратних информација закључује, да ЕУ и даље може наставити са специфичним секторским приступом. Слабости *statusa quo* уклониће се комбинацијом законодавних и незаконодавних мера. Комисија ће појединачно

– Повећати усклађеност права заједнице на пољу уговорног права

– Поспешити израду даљих општих услова пословања на нивоу ЕУ

⁴⁰ То се наводи у „Саопштењу Комисије европском парламенту, Савету, одбору за економска и социјална питања и одбору регија“ о „потрошачкој стратегији 2002 – 2006“ (КОМ (2002) 208 саопштено (С 137/7)).

⁴¹ Службени лист С 241 од 07.10.2002, тачка 2.1.4.

– Тачније утврдити, да ли проблеми Европског уговорног права у ствари захтевају вансекторална решења, као што је опционални правни инструмент.

Ради остварења првог наведеног циља (побољшање квалитета права заједнице на пољу уговорног права) разрадиће се у следећих три године, путем широко постављеног истраживачког пројекта, „заједнички референтни оквир“, који ће утврдити заједничке основе и термине на пољу Европског уговорног права. Овим „референтним оквиром“ треба да буду обухваћени уговорно-правни прописи, пре свега о оним врстама уговора, које су од важности у прекограничном пословном промету, као што су купопродајни уговори и уговори о пружању услуга. Поред тога овај оквир треба да садржи опште одредбе о закључењу, правоснажност и тумачењу уговора, као и испуњењу, неиспуњењу и из тога произилазећим правима, као и правила о обезбеђењу покретних ствари и право неосновано обогаћења. При подршци израде стандардних уговорних клаусула за подручје ЕУ, комисија мисли на опште услове пословања, које неће израдити само једна уговорна страна, већ представници свих заинтересованих група заједно, т.ј. представници предузећа свих величина, трговаца, потрошача и правника.

У вези са пројектом јединственог Европског уговорног права, који пре свега захтева Европски парламент, Комисија показује одређену скепсу. Она је спремна да утврди, да ли је такав инструмент потребан ради отклањања проблема на пољу Европског уговорног права, али такво дело може само да замисли као „опционалну“ регулативу за прекограничне уговоре на заједничком тржишту, која се користи само у случају сагласности обе уговорне стране.

IV. УЛОГА ПРАВНЕ НАУКЕ

1. Европски парламент је стално, у последњој одлуци из 2001 године веома изричито указивао на потребу научног саветовања Органа ЕУ. И саопштења Европске комисије од 11.07.2001⁴² и 12.02.2003⁴³ помињу бављење водећих представника правне науке питањем хармонизације одређених делова уговорног права. Због тога ми се чини умесним, да у оквиру овог предавања нагласим, да постоје групе и институције, које се већ дуги низ година баве хармонизацијом Европског уговорног права и других поља приватног права. Наводимо (без полагања права на потпуност) неке од њих

42 Саопштење 6.

43 Саопштење 12.

– Commission on European Contract Law, која је своју делатност започела 1980 и која се по свом оснивачу (проф. Оле Ландо, Копенхаген) радо назива Ландо комисијом. Ова група је у 2000 години издала „Principles of European Contract Law“ у два дела⁴⁴

– „Study Group on a European Civil Code“, окупљена око проф. вон Бара (Osnabruck), чије је поље деловања шире од Ландо-комисије, али која са овом комисијом уско сарађује⁴⁵

– Такозвана „Павиа група“ (проф. Гандолфи, Павиа) која је 2001 године објавила преднацрт Европског законика о уговорном праву (European Contract Code – Preliminary Draft)

– Европска правна академија у Триру

– Европски високошколски институт у Фиренци

– Пројекат „The Common Core of European and Private Law“ Универзитета Тренто

– Европски центар за право накнаде штета и право осигурања (ЕСТИЛ) у Бечу, који под руководством проф. Козиола покушава да развије „Principles of European Tort Law“ и који је на том путу стигао прилично далеко⁴⁶

– Група око проф. Reichert-Facilides (Innsbruck) која је себи поставила за циљ развој „Restatement of European Insurance Contract Law“⁴⁷

– Наравно не смемо заборавити, да је UNIDROIT створио „Principles of International Commercial Contracts“, који се код израде Европског уговорног права морају узети у обзир.⁴⁸

Комисија је у свом саопштењу од 12.02.2003 указала, да је код истраживања за израду „заједничког референтног оквира“ за Европско уговорно право нема намеру да „поновно открива топлу воду“, већ да жели да користи делатност наведених група. Само тамо, где текућа истраживања не обухватају сва поља, било би

44 Lando/Beale, *Principles of European Contract Law*, I и II део (2000); у вези са радом ове групе упореди Lando *Grünbuch der Kommission zum Verbraucherschutz in der EU vom 2.10.2001* (КОМ 2001) стр. 127 и даље.

45 Упоредити: von Bar, *Grünbuch*, стр. 135 и даље.

46 ЕСТИЛ је већ издао један број публикација, које се бави темом „Unification of Tort Law“ и то „Wrongfulness“ (1998, Koziol), „Causation“ (2000, Spier), „Damages“ (2001, Magnus) и „Strict Liability“ (2002, Koch и Козиол).

47 Ова група основана је 1999. Упореди записнике седнице: Rudisch (Restatement of European Insurance Contract Law, верзија 2000, 827) Zobel (Нацрт за европски закон о осигурању? VW 2000, 1065), Vlaas (Хармонизација европског права о уговору осигурања, ZfRV 2000, 229) и Jacobasch/Zobel (конференција у Greifswald „A Common Insurance Market in an Enlarged European Union“ и 4. седница пројектне групе „Restatement of European Insurance Contract Law“ верзија 2001, 135).

48 Упоредити: *Petz, Die UNIDROIT Prinzipien für Internationale Handelsverträge* (2001).

пожељно, да се недостатци попуне новим истраживачким пројектима.

2. Као што видите, много тога је у покрету. Како ће се ствари даље развијати, тешко се може рећи. Акциони план Комисије од 12.02.2003 је само још један степен у процесу дискусије о развоју Европског уговорног права. На основу изјава Комисије може се закључити, да у скорој будућности неће бити Европског грађанског законика. Комисија још увек жели да делује „секторално“, иако ће се тај приступ побољшати и допунити незаконским мерама, као што је развој стандардних уговорних клаузула за ЕУ. Тиме постаје јасно, да се комисија овим делимично супротставља замислима Европског парламента.

V. ХАРМОНИЗАЦИЈА НА ПОЉУ ПРАВА УГОВОРА О ОСИГУРАЊУ

1. Дозволите ми да се на крају осврнем и на стање напора за хармонизацију на пољу права уговора о осигурању.⁴⁹ Право уговора о осигурању је у оквиру ЕУ имало интересантан развој. И поред одеђених приговора, који су ишли пре свега у правцу, да хармонизација права уговора о осигурању, у смислу члана 3 лит х Уговора о оснивању ЕЗ није „потребна“ и да због своје нераскидиве везе са општим уговорним правом не може бити започета, пре него дође до стварања Европског права о уговорним обавезама, Комисија је 1979/1980 израдила нацрт смернице, која је предвиђала „основну хармонизацију“ права о уговору осигурања, и тиме имала намеру да регулише одређене „главне проблеме“ у овом пољу права.⁵⁰

На основу упорног отпора кругова, који у томе учествују, овај нацрт смернице није имао изгледа за успех, пошто је 1985 дошло до већ споменуте принципиелне измене поступка комисије код прилагођавања правних прописа. „Нова стратегија“ се наравно одразила и на хармонизацију права уговора о осигурању. Предлог смернице 1979/1980 није даље разрађиван и 1993 је званично повучен. Уместо тога дошло је до (непотпуног) уједначења колизионог права, важећег за уговоре о осигурању, путем друге и треће генерације уговорноправних смерница. Материјално правна хармонизација извршена је појединачно, на пољу обавезног осигурања моторних возила, осигурања живота, осигурања правне заштите и на послетку у вези са питањем посредника и заступника у осигу-

49 Наводи који следе узети су из мог реферата „Размишљања о хармонизацији права уговора о осигурању у ЕУ“ (VR 2002, 63).

50 Fenyves, VR 2002, стр. 64.

рању. Тако је и на право уговора о осигурању примењена комбинација „секторалног приступа“ и колизионоправног решења⁵¹

2. Неће вас изненадити чињеница, да се и такав поступак нашао под ударом критике.⁵² Аргументи, који се наводе против оваквог поступка су принципијелно исти, као и они, који су описани у вези са општим уговорним правом. Они се на пољу права о уговору о осигурању ослањају на статистичке податке. Тржишним истраживањем немачких осигурања доказано је, да су немачки осигуравачи, које не нуде услуге осигурања живота, у пословној години 1998 само 0,13% њиховог промета остварили у прекограничном промету. Број уговора о осигурању у промету услугама је тако мали, да се у нефикасност колизионоправног смера не може сумњати.

И на пољу права о уговору о осигурању све више се чују гласови, који захтевају хармонизацију централних питања ове правне области и који знаке времена за такав подухват данас тумаче бољим него у годинама 1979/1980.⁵³ То је и представљало позадину за иницијативу, коју је Аустрија, за време њеног председништва, поднела ради хармонизације права о уговору о осигурању на територији ЕУ. Аустријска делегација у одбору за осигурање је истом 01.12.2001 доставила ноту, којом се члановима одбора поставља низ питања о могућности хармонизације права уговора о осигурању. Анализа питања, садржаних у овом документу, извршена је у једном извештају аустријске делегације од 02.05.2000 и она показује изненађујући висок ниво спремности земаља чланица, да се позабаве пројектом хармонизације права уговора о осигурању. Како би та хармонизација могла изгледати, изнео сам Одбору за осигурању у мом реферату од 27.11.2001, који је у међувремену публикован.⁵⁴

3. И овде је такође веома тешко дати прогнозу, да ли и када ће доћи до хармонизације материјалног права уговора о осигурању. На једној стани су на страни поклоника такве идеје, у које се и ја убрајам, мишљења подељена, да ли треба тежити према потпуном „Restatement“ укупног права о уговору о осигурању, чиме се бави већ поменута група око проф. Reichert-Facilides, или се треба задовољити делимичним хармонизацијом најважнијих принципа. Са друге стране поставља се питање, да ли тренутно фокусирање на питања европског приватног права одузима толико енергије, да за размишљања о хармонизацији посебног приватног права, као што је право уговора о осигурању нема више простора. Због тога питање, да се може рачунати са скором (делимичном) хармонизацијом права о уговору осигурања, морам оставити отвореним.

51 Ibidem.

52 Ibidem, стр. 65.

53 Ibidem, стр. 65 и даље.

54 Ibidem, стр. 63 и даље.